Ж 85 2305-р

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

Жук Тетяна Василівна

УДК 808.3

ЛЕКСИЧНИЙ ТА СИНТАКСИЧНИЙ ПОВТОР В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ТВОРЧОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК)

10.02.01 – українська мова

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

1944
БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

Київ – 2005

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова
100310184

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української мови Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
ПЛЮЩ Марія Яківна,
Національний педагогічний університет
ім. М.П.Драгоманова,
професор кафедри української мови

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ЖАЙВОРОНОК Віталій Вікторович,
Інститут мовознавства імені О.О.Потебні
НАН України,
провідний співробітник відділу загальнослов'нської
проблематики та східнослов'нських мов

кандидат філологічних наук
КРАВЕЦЬ Лариса Вікторівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
доцент кафедри стилістики української мови

Провідна установа – Вінницький державний педагогічний університет
імені М.М.Коцюбинського,
Інститут філології й журналістики,
кафедра загального мовознавства,
Міністерство освіти і науки України,
м. Вінниця

Захист відбудеться "1" червня 2005 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "_____" квітня 2005 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради **Гальона Н.П.**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

За останні десятиліття у мовознавстві помітно посилився науковий інтерес до культурної конотації фольклорного слова, розвитку його семантики, як і інших одиниць мовної структури фольклорних текстів, що являють собою блискучі зразки мовної форми художнього вираження думок і почувань.

У сучасному мовознавстві обстоюється погляд на фольклор як окремий різновид художнього стилю або ширше – як окремий художній стиль літературної мови, що виявляє специфічні ознаки (Л.Ф.Дунаєвська, С.Я.Єрмоленко, А.Ж.Греймас, І.М.Герасимова, Ніколає Рошияну, В.Н.Перетц, В.Я.Пропп та ін.). Насамперед він є каталізатором спільних тенденцій, що творять літературну мову на ґрунті загальнонародного мовлення. Саме тому усна народна творчість дає надзвичайно багатий матеріал для осмислення специфіки народного світосприйняття у найрізноманітніших його аспектах, для вивчення закономірностей розвитку і функціонування мовних одиниць в усномовних текстах. А оскільки в усній народній творчості поєднуються загальномовні, загальнофольклорні і специфічно жанрові тенденції, то це зумовлює певні труднощі у визначенні стилістичної природи мови фольклору, що стосується й мови українських народнах казок.

Своєрідність казки як жанру виявляється на рівні її мовного оформлення (використання лексичних одиниць, словотворчих засобів, синтаксичних конструкцій тощо) та розмаїття форм вираження експресії, властиве усім значущим одиницям мови, що спонукає до активного вивчення їх функціональної багатоманітності.

Жанрово-стилістичне багатство усної народної творчості досліджують фольклористи, літературознавці, лінгвісти. Зокрема в лінгвістичних дослідженнях українського фольклору (О.О.Потебня, Р.Г.Волощук, С.Я.Єрмоленко, Л.Г.Скрипник, О.Б.Ткаченко, С.В.Шевчук, К.Ф.Шульжук та ін.) об'єктом аналізу переважно стають народнопісенні тексти. Проте фольклорний компонент в українських народних казках з боку вивчення граматичної структури та лексичної і синтаксичної своєрідності тексту досі залишається недостатньо дослідженим. Ще далека до глибокого наукового осмислення, як це зроблено, наприклад, В.І.Борковським у праці "Синтаксис сказок. Русско-белорусские паралелли" [М., 1981], у дослідженнях російських мовознавців (М.І.Астаф'єва, Л.Ю. Балясна, Л.І. Бєлунова, В.І.Єрьоміна, Квета Кожевникова, Н.О.Кожевникова, Є.Ю.Кукушкіна, Г.І. Петровичева, О.М.Прожогіна, О.А.Світлична та ін.) проблема використання художніх засобів образності в народних казках, до яких належить і лексичний та синтаксичний повтор.

В українському мовознавстві до художнього прийому повтору на матеріалі художніх текстів зверталися М.Ф.Алефіренко, Ж.О.Гетьман, А.К.Мойсієнко, О.В. Огоновська, О.Є. Пивоваров, М.Я.Плющ, С.Я.Скляр, О.Г.Фоменко та ін.

Але спеціальних досліджень з метою виявлення структурно-функціональних і стилістичних особливостей лексичного і синтаксичного повтору в текстах народної казки немає. Саме це і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Актуальність теми визначається об'єктивною суспільною потребою культурологічного підходу до вивчення національної мови в Україні, а також необхідністю створення теоретичних засад етнолінгвістики, важливим аспектом якої є з'ясування ролі текстотвірних засобів, властивих жанрові народної казки. Актуальним є й питання про такі специфічні засоби, як лексичний і синтаксичний повтор, функції якого, хоч і привертали увагу дослідників художнього тексту, але не досліджувалися в аспекті репрезентації лексичної та граматичної семантики як текстотвірного засобу в українській народній казці.

Зв'язок дисертації з науковимим програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження тісно пов'язане з темою "Граматичні й семантичні аспекти функціонування лексики та фразеології української мови", яку досліджують на кафедрі української мови Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. У вужчому плані ця тема ґрунтується на сучасних підходах до вивчення лексичної і граматичної семантики слів і синтаксичних побудов з погляду їхньої ролі у текстотворенні. Тема дисертації затверджена Вченою радою Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 3 від 30 листопада 1999 року) та Науковою радою „Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України (протокол № 3 від 22 червня 2000 року).

Об'єктом дослідження є лексичний і синтаксичний повтор як структурно-семантичний засіб організації тексту казки.

Предметом дослідження є функціонування повтору у межах простого та складного речень, а також ширших синтаксичних одиниць – надфразної єдності та тексту казки. Дослідженню підлягають лише ті лінгвальні одиниці, повтор яких свідчить про існування чи виникнення внутрішньотекстових змістових зв'язків, що актуалізуються в єдності з іншими засобами в казковому тексті.

Мета дисертаційного дослідження полягає у з'ясуванні функцій лексичного і синтаксичного повтору як структурно-семантичного засобу організації тексту української народної казки.

Завдання дослідження:

1) з'ясувати поняття повтору на лексичному і синтаксичному рівнях;

2) виявити особливості будови, семантичну і граматичну зумовленість використання лексичного повтору в структурі казкового тексту;

3) охарактеризувати логіко-смислові параметри синтаксичного повтору в українській народній казці;

4) визначити функції лексичного і синтаксичного повтору,

5) з'ясувати типологію й стилістичні особливості повтору в референційно-інформаційному змісті висловлювання.

Методи дослідження. У роботі як основний використано дескриптивний метод, що передбачає лінгвістичний опис мовних одиниць, відбір і систематизацію відповідного матеріалу, а також прийоми функціонально-семантичного і контекстуального аналізу.

Джерелами дослідження стали академічні видання казок з науково апробованими текстами: „Українські народні казки, легенди, анекдоти". – К.: Держвидав худ. літ., 1957. – 544 с.; „Героїчно-фантастичні казки" /Упорядн., передм., прим. І.Березовського. Ілюстр. художн. В.Лопати. – К.: Дніпро, 1984. – 366 с.; „Соціально-побутові казки" /Упор., передм., прим. О.Бріциної. Ілюстр. художн. А.Василенка. – К.: Дніпро, 1987. – 282 с.; „Золота книга казок. Українські народні казки": Для ст. шк. віку /Упорядн., передм., приміт. Л.Ф.Дунаєвської; Ілюстр. І.А.Вишенського; Художн. оформлен. В.П.Вересюка. – К.: Веселка, 1990. – 431 с., а також інші збірки. Добір текстів для дослідження був здійснений таким чином, щоб українська народна казка постала в усій різноманітності (соціально-побутових, чарівних, казок про тварин).

Матеріалом дослідження послужила вибірка з неадаптованих текстів українських народних казок конструкцій з контактним та дистантним повтором (близько 4000 фіксацій).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше в українському мовознавстві на матеріалі українських народних казок здійснено системне дослідження структурних особливостей лексичного й синтаксичного повтору; з'ясовано логіко-смислові параметри, текстотвірні функції та семантичну і граматичну зумовленість використання засобу повтору; охарактеризовано його стилістичні особливості в загальному змісті казки-оповіді, що вирізняють її з інших фольклорних жанрів.

Теоретичне значення роботи. Висновки й узагальнення виконаного дослідження збагачують теорію функціональної граматики і стилістики тексту положеннями про своєрідність побудови казки, про текстотвірну функцію лексичного й синтаксичного повтору.

Результати дослідження допоможуть осмислити механізм сприйняття індивідом навколишнього світу через текстові реалії як універсальну систему знань і духовного самовираження українського народу, що передаються з покоління в покоління.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані у практиці викладання курсу української народної творчості у вищих навчальних закладах, у створенні спецкурсів з проблем стилістики та лінгвістичного аналізу тексту, у підготовці студентами філологічних спеціальностей курсових і дипломних робіт.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на Міжнародній науковій конференції "Мова у слов'янському культурному просторі" в Уманському державному педагогічному університеті ім. П.Тичини (Умань, 2002), на V Міжнародній науково-практичній конференції „АВІА – 2003" (23 – 25 квітня 2003 р., Національний авіаційний університет), на науково-методичних конференціях у Ніжинському державному педагогічному університеті імені Миколи Гоголя (Ніжин, 1999 – 2004).

Матеріали дисертаційного дослідження були використані в процесі викладання української мови студентам Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка про впровадження № 04 від 14 січня 2005 року); Прилуцького педагогічного училища ім. І.Я.Франка (довідка про впровадження № 24 від 14 січня 2005 року).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені в 6-ти публікаціях, з них – 4 статті, решта – тези доповідей, виголошених на наукових конференціях.

Обсяг і структура дисертації. Реферована робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, списку використаних джерел та списку умовних скорочень. Основний текст дисертації викладено на 169 с., загальний обсяг роботи – 197 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** вмотивовується доцільність вибору теми, обґрунтовуються її актуальність, теоретичне й практичне значення; характеризується стан вивчення порушеної проблеми, з'ясовується мета й завдання дисертації, її наукова новизна, визначаються методи дослідження, указано форми апробації матеріалу.

У першому розділі – "Структурні типи лексичних повторів і їх роль в українській народній казці" – досліджено структуру лексичного повтору в казковому тексті, який характеризується як різновид художнього стилю, що виявляє специфіку виражальних засобів, призначених для виконання естетичної функції. З погляду структурно-семантичної організації тексту та естетичної функції в нашому дослідженні простежується повтор як фігура мови, що служить засобом вираження низки функцій в організації художнього тексту казки.

Характеризується поняття лексичного повтору в лінгвістичній літературі, де він розглядається в різних аспектах. Відзначено внесок у дослідження повтору вітчизняних (М.В.Ломоносова, Ф.І.Буслаєва, О.О.Потебні, О.О.Шахматова, О.М.Брик, Г.В.Гак, Є.А.Іванчикової, П.С.Вдовиченка,

Н.В.Молотаєвої, І.А.Синиці, А.П.Сковородникова та ін.) та зарубіжних лінгвістів XIX–XX ст.

Сучасна література про повтор засвідчує широкий спектр підходів до його тлумачення, що пояснюється його поліфункціональністю.

Повтор – це "фігура мови, що полягає в повторенні в певній послідовності звуків, слів або їх частин, висловів для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображуваного ефекту" [УМЕ, 2000, 459]. Текстова семантика лінгвальних одиниць лексичного рівня, наявна в процесі створення змістової зв'язності казкового, як і будь-якого тексту, є результатом взаємодії лексичних значень слів, які вступають у текстові зв'язки, та настанови оповідача.

У казковому тексті лексичне значення слова, що актуалізується контекстом, часто виступає в одному зі своїх варіантів і є базовим компонентом семантичного повтору. Якщо семантичний повтор передбачає наявність різних відтінків значень, які мають імпліцитний засіб вираження, то різні види лексичного повтору є одним із важливих засобів експлікації внутрішньо-текстового змісту.

Різні види лексичного повтору репрезентують специфічні семантико-стилістичні функції: виділення найістотнішого в описуваних подіях, стилізації часових параметрів їх розгортання та інтенсивності (дієслівний повтор); кількаразового іменування особи з метою її характеризації (номінаційні ланцюжки, прикметниковий синонімічний та антонімічний повтор), вираження емотивної семантики – психічного стану дійових осіб, емоцій, переживань тощо.

Вступаючи у взаємозв'язок з мовними одиницями інших рівнів, лексичний повтор сприяє виявленню загальних семантичних ознак, які лежать в основі зв'язності цілого тексту чи його окремих фрагментів.

Українська народна казка насичена одиницями-повторами різних мовних рівнів – традиційними формулами словоскладання *(жити-поживати)*, фразеологічних єдностей *(слихом-слихати)*, сурядними сполучниковими поєднаннями *(чи довго, чи недовго)*, повтором слів самостійних і службових частин мови, складних синтаксичних конструкцій.

Кожен структурний тип повтору виявляє свою специфіку функціонування у казковому тексті. Повтор іменних лексем в українській народній казці використовується дуже широко і набув особливо великого значення як стилістична фігура.

У дисертаційному дослідженні дається характеристика повторів як засобу підсилення семантики безмірності в просторі: *Скрізь* ***ліс і ліс,*** *та такий, що й сказати не можна: тільки небо помежи листям синіє та земля під ногами* („Про золоту гору"); неозначено-кількісного вияву позначуваного, інтенсивності ознаки: *Приїхали вони до того стовпа, що царівна на ньому*

*сиділа. Кругом людей – **тьма-тьмуща!** На весіллі була **сила-силенна** гостей* ("Петро і меч-гартованець").

Повторюватися можуть різні форми того самого слова, об'єднані матеріально ідентичним коренем, або може відбуватися варіювання різних частин мови, пов'язаних спільністю кореня. У казці-оповіді переважають контактні лексичні повтори дієслова та іменника того ж кореня, які в реченні виконують роль головних членів: ***Слухало** взяв, приставив до землі вухо – давай **слухати.** **Слухав-слухав*** ("Летючий корабель").

Завдяки повтору лексичні одиниці художньо увиразнюються, надаючи висловлюванню відповідної емоційної наснаженості, що досягається за рахунок тісної взаємодії лексичних і синтаксичних засобів.

Спільнокореневий повтор назви предмета і дії у традиціях усного мовлення сприяє експресивності художнього образу: *Та як, – каже, – я прослала собі ряденце і стала **брань брати**, а мене свята **Приштрика приштрикнула** так, що я насилу превелику відпросилася* ("Як жінка брань брала").

Уживається в тексті казки лексичний повтор двох граматичних форм тієї самої лексеми: двох іменників, один з яких ужитий у називному, а другий в орудному чи родовому або орудному та знахідному відмінках однини, або числівника. У стилістичному плані такі тавтологічні сполуки завжди вносять у висловлювання відтінок зіставлення, порівняння з чимось або підсилення характерної ознаки. Наприклад:

*Вже чого він не робив: і словом, і ласкою умовляв її... так куди тобі – **біс бісом*** ("Вперта жінка"); *Були собі чоловік та жінка і мали **одним-одну** дитину – дочку* ("Лінива").

Найвищий ступінь вияву ознаки передає повтор, другим компонентом якого є прикметники з префіксом **–пре** або займенник **такий**: ***Сумний-пресумний** приходить до своїх слуг і про все їм розповідає* ("Про вдовиного сина"); *Жив собі у якомусь селі піп, та **такий бідний, такий бідний!*** ("Піп-ворожка").

Займенниковий повтор відрізняється від іменникового тим, що завдяки своїй знаковій природі дейктика він відтворює не денотат, а поняття, яке стоїть за ним: *У **багатого** і грошей і худоби – **всього-всього багато**, а діток Бог не дав* ("Про злидні").

У дослідженні за основу прийнято класифікацію повторів за характером їхньої структурної організації.

Слідом за О.М.Мороховським виділяємо:

а) простий контактний повтор, який може бути виражений двочленним або тричленним сполученням слів, що виражають емоційно-оцінну тональність висловлюваного; б) розширений повтор – повторення мовної одиниці з конотаціями, які доповнюють чи розширюють її зміст; в) кільцевий повтор – повторення мовної одиниці на початку і в кінці оповіді; г) повтор-підхоплення

– повторення кінцевого елемента одного висловлювання на початку другого висловлювання; ґ) ланцюжковий повтор – повторення мовних одиниць однієї за одною.

З погляду структурної організації розрізняють такі характеристики лексичних повторів: контактний/дистантний, концентрований/ перманентний.

Відповідно до розуміння лексичного повтору як поліфункціонального засобу семантичного зв'язку тексту виділяємо такі види: а) номінаційно-ланцюжковий повтор; б) тотожний лексичний повтор; в) синонімічний повтор; г) антонімічний повтор.

Номінаційні ланцюжки повтору розглядаються з погляду називання об'єкта: 1) однофокусні, коли одному референтові даються різні назви, 2) багатофокусні, коли референт позначається різними словами, і 3) суміщені номінації, коли оповідач виражає своє ставлення до персонажів через невласне пряму мову. Необхідність неодноразово називати того самого референта в рамках тексту зумовлює вибір різних мовних засобів.

Номінаційні ланцюжки беруть участь у формуванні як усього тексту, так і окремих його фрагментів. Якщо між референтами спостерігаються синонімічні відношення, то кореферентні найменування перебувають із ними у родо-видових зв'язках. Але це не єдиний тип зв'язку, який може встановлюватися між членами номінаційного ланцюжка. У тексті з ланцюжковим зв'язком окремих речень особливо виразно виявляють себе головні зі значеннєвого погляду слова, які звичайно повторюються з метою посилення до них уваги, логічного виділення. В основі більшості кореляцій лексичних кореферентних одиниць лежать відношення синонімії, антонімії, гіпонімії, корелюють також слова, пов'язані деривaційними відношеннями Та які б кореляційні зв'язки не встановлювалися між членами номінаційних ланцюжків, усі вони сприяють актуалізації змістових відношень у фрагментах казкового тексту, виявляючи властивості засобів його семантичної зв'язності.

Структура повтору може реалізуватися: а) варіюванням компонентів та одного з компонентів, б) уживанням слів, пов'язаних відношеннями включення, в) поєднанням слів, пов'язаних тематичною чи семантичною спільністю, г) уживанням антонімів чи синонімів.

У казковому тексті найбільше дієслівних повторів, які характеризують рух, переміщення сушею (*іти, ходити, їхати, мандрувати* тощо); повітряним простором *(летіти),* переміщення по воді *(пливти, бродити)* та інші. Повтор таких дієслів відображає семантику багатократної тривалої дії, яка вимагає великих зусиль або психічного напруження для подолання труднощів.

Другу групу становлять дієслова буття, наявності, існування, стану: *бути, жити, їсти, спати, заробляти, доживати, пробувати* тощо. Це дієслова недоконаного виду. Уживаючись у прямому значенні, вони формують речення екзистенціального типу, у яких повтор є маркером тривалого перебування,

осідлості, одноманітності буття. Таких компонентів казкового початку дуже багато, зокрема семантично близьких дієслів: *жив-був, жило-було, жили-поживали.*

Наявний також повтор дієслів мовлення (*говорити, казати, питати, гукати, кликати, кричати, умовляти, йойкати та ін.*) та дієслів мислення (*думати, гадати, догадуватися, міркувати тощо*): ***Думав він, сердешний, думав, догадувався**, що брати сплять, - скинув з ноги чобота, пустив із золотої гори прямо в хату, де брати спали* ("Про золоту гору"). В українській народній казці часові форми дієслова втрачають свої первинні функції. Так, форми минулого часу функціонують у вторинних значеннях: *Як тільки прийшла і взяла дитину годувати, то цар схватив її за коси, а баба взяла дитину на руки та **все шепче, шепче*** ("Свинячий кожушок").

Аналіз уживань дієслів мовлення у казках виявив їх функціональну своєрідність: вони зберігають перехідність, коли виступають із семантикою інформування, але втрачають її, коли характеризують певну ситуацію. Цю своєрідність у казках виявляють і дієслова, які передають звуконасідування природи *(брязкати, клацати, бухати, стукати тощо)* чи людські або інших істот *(йойкати, ойкати, охати, стогнати, кахикати, дзявкати, мекати тощо)*: *А вовк таки й не розпитував багато, та – **хляп, хляп, хляп – хлепче** собі воду, щоб добути масла* ("Як лис вовкові масло показував"). Тотожний лексичний повтор виражають дієслова стану (*мліти, судомити, хворіти, божеволіти, дуріти, нудитися, плакати, шаліти* тощо).

Одним із найпродуктивніших засобів утворення варіантних форм повтору в сучасній українській мові є префіксація. Взаємодія граматичних і лексичних ознак виявляється у дієслові в усіх граматичних категоріях, але найбільш помітна вона у категорії виду. Ефект посилення динамічної ознаки реалізується за допомогою словотворчих префіксів **до-/ді-, об-, при-, роз-/розі-/, пі-/піді-, з-/зі-, із-/с, ви-, над-/наді-/, від-/од-, в-/у-, о- (летів-летів, долетів; ішов-ішов, дійшов; біг-біг, оббіг; думав-думав, придумав; казав-розказав; йшов-йшов, підійшов; ніс-ніс, підніс; йшов-йшов, зійшов; ніс-ніс, виніс; дав-віддав; їздив-їздив, заїздив; поміркував-поміркував; дер-дер, оддер; йшов-йшов, увійшов** тощо).

Досить поширеним у казковій оповіді є кореневий повтор.

Сполуки з повтором кореневої морфеми в українській народній казці утворюють одну фразеологізовану лексему складної організації. Джерело поповнення тавтологічних повторів – народнорозмовне мовлення. Такі контактні повтори можуть становити цілі експресивні комплекси в художній тканині тексту: *Коли це **блиснула блискавка**, Іван-царевич і каже*...("Царівна-жаба"); *Почали **судді судити**, яку б їй кару скласти* ("Безрука сестра").

Кореневий повтор стилістично увиразнює специфіку казкового тексту й виявляється при цьому як засіб підсилення основної думки.

Мова казки характеризується також наявністю синонімічних засобів для відображення явищ і подій. У казковій оповіді найчастіше вживаються синоніми, які виражають функції:

1) посилення уваги на певному об'єкті: *Тут Михайло розповів* ***про свою біду, про своє горе*** ("Два брати", 1990);

2) інтенсивність дії чи переміщення: *От кінь* ***ходив, ходив, блудив, блудив*** *та згадав старе місто, де жив, та й* ***прибився*** *до свого дворища* ("Нещасний Данило");

3) підкреслення тривалого негативного емоційного стану героя: ***Журяться, плачуть*** *дід та баба та й думають: "Хто ж нас в старості догляне?"* ("Телесик"); *От тоді цариця* ***в плач, у крик,*** *а за нею і цар* (Про царенка Йвана і чортову дочку");

4) виділення якоїсь риси чи ознаки: – *Чого, хазяїн мій* ***милий-любий,*** *так живо требуєш мене?* ("Іван-мужичий син").

Найбільш функціонально навантажені дієслівні синоніми, оскільки виражають рух, динаміку. Головні події подаються не у формі нанизування, а як тривалий процес з усіма життєвими перипетіями.

Функціональне навантаження повтору синонімічних слів являє собою важливий засіб увиразнення й збагачення змісту казки. Оповідач, варіюючи ту саму лексему, форму слова, шукає спосіб поновлення у пам'яті викладеного, створюючи програму подальшого розвитку думки. Повторення близькозначних слів та висловів є одним із найпоширеніших прийомів, що відіграють важливу роль у системі зображувальних засобів казкового тексту. Засобом художньої виразності у народних казках є також повтор антонімічних слів.

Використання антонімічного повтору допомагає чітко організувати сюжетну лінію казки, у якій завжди борються добро і зло, гарне й погане.

Отже, різні види лексичного повтору репрезентують специфічні семантико-стилістичні функції: виділення найістотнішого в описуваних подіях, стилізації часових параметрів розгортання дії чи її інтенсивності (дієслівний повтор), кількаразового синонімічного іменування особи з метою її характеризації (номінаційні ланцюжки, прикметниковий синонімічний та антонімічний повтор), вираження психічного стану дійових осіб, емоцій, переживань тощо.

Конструкції з лексичним повтором повнозначних частин мови виявляють стилістичну гнучкість і варіативність. Частота повтору слів різних частин мови залежить від їх категорійної семантики та ролі в структурно-семантичній організації висловлювання. Найбільшою частотністю характеризується дієслівний та іменниковий повтори, які займають у реченні позицію предиката і предметних актантів.

Винесення одного з компонентів лексичного повтору в сильну позицію (наприклад, у зачин казки, на початок чи кінець рядка) є своєрідним вектором,

що моделює можливі напрямки тематичного розгортання тексту. При цьому всі подальші випадки лексичного повтору, якщо вони наявні в тексті, виступають орієнтирами, що підтримують параметри ідентифікації змісту й ретроспективну зв'язність усередині тексту.

У другому розділі **„Структурні типи синтаксичних повторів і їх стилістична роль в українській народній казці"** наголошується, що стильові особливості української народної казки найбільш виразно виявляються в синтаксисі, адже відбір синтаксичних засобів підпорядкований цілям і завданням комунікації.

Синтаксичний повтор створюється за допомогою кількаразового вживання синтаксем, словосполучень, речень або їх частин.

Аналіз українських народних казок показав, що семантика, синтактика і прагматика синтаксичної побудови тексту є для нього простором, який він сам і утворює. Саме тому синтаксичний повтор можна інтерпретувати з погляду семантичної і прагматичної функцій, якими їх наділяє автор, але характеризувати також і з погляду виконання функції зв'язності у макроструктурі тексту.

Комплексний підхід до аналізу можливих реалізацій повтору за допомогою лінгвальних одиниць різних рівнів дав можливість визначити його як неодноразове відтворення в тексті казки тотожних чи видозмінених синтаксем, контактно чи дистантно розташованих у складі словосполучень, речень і семантизованих відповідно до умов казкової оповіді.

Синтаксичний повтор визначається за ознаками: а) контактності/дистантності повторюваних словоформ-синтаксем (у рамках дистантного повтору можливість поширення залежить від ступеня віддаленості повторюваних одиниць), б) характеру поширення повторюваних словоформ, в) наявності/відсутності паралелізму семантико-синтаксичних відношень між повторюваними частинами складного речення.

У казці-оповіді повтор синтаксем у складі простого речення функціонує переважно як контактний у кількох різновидах. Найпоширенішим є повтор предикативної або об'єктної синтаксем: *Батько* ***плаче****, мати* ***плаче****, брат* ***плаче*** ("Лисичка-сестричка"); *Пішов на базар,* ***купив солі, купив борошна, купив сала*** *– карбованців з п'ять стратив ...* („Два брати").

Синтаксичний повтор може починатися з повтору предикатної синтаксеми і нею ж закінчуватися: *–* ***Зникла*** *моя наречена! – крізь сльози каже Іван-царевич. – Я задрімав трохи, а вона й* ***зникла!*** ("Казка про Кощія невмирущого, Івана-царевича та Булата-молодця").

У казковому тексті досить поширеним прийомом є нанизування синтаксичного повтору у цілісній монологічний або діалогічній єдності. У казці оповідач звертається до невизначеного адресата, але створює враження присутності слухача, якому наочно передає перипетії подій: *Уночі повів*

товариш дурня в поле й поніс із собою в'язку дров. ***Як почав ті дрова розкидати, як почав розкидати, то що кине – то чоловік, що кине – то чоловік!*** ("Летючий корабель").

Як стилістичний прийом цього жанру використовується повтор простих речень – розповідних, питальних, спонукальних, емоційно-окличних. Поширені конструкції з повтором звертання та реплік-відповідей:

- Кізонько моя мила, кізонько моя люба! *Чи ти пила, чи ти їла?*

- Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила води крапельку... (Запитання і відповідь у казці "Коза-дереза" повторюються чотири рази). Наявні також повторення складнопідрядних речень з однаковим підрядним: ***Що розбіжиться змій та вхопить*** *зубами Кирила, то кусок* ***смоли й вирве, що розбіжиться та вхопить, то пучок конопель і вирве*** ("Кирило Шкуром'яка").

Важливу роль в організації тексту відіграє дистантний синтаксичний повтор. Його відношення будуються на виявленні в тексті домінуючої теми, яка пов'язує розкидані на значній відстані елементи тексту. Дистантний повтор розгортає повідомлюване вглиб і вшир: *А мати його* ***задумала злодійське діло*** *– задумала істребить свого мужа князя Гвидона і вийти заміж за Додона...* ***Задумала злодійське діло*** *і написала письмо до князя Додона* ("Казка про Бову Королевича").

Дистантний і контактний повтори виявляють неоднаковий ступінь експресивності. У випадку контактного розташування повторюваних одиниць помітно наростає експресивність. Посилення експресії повтору обумовлюється також кратністю повторення мовних одиниць у синтагматичному ряду, яка може бути різною. Загалом переважає повторення двох елементів. Коли ж кратність наростає (три- і чотириразовий повтор), то посилюється й експресія повтору: ***Купили*** *шкапу,* ***купили*** *пару волів,* ***купили*** *корову з телям,* ***купили*** *віз* ("Два брати").

Цілісність тексту і його частин на великій відстані обумовлюється ідентифіційною функцією детермінанта, який, поєднуючи речення, усуває розрив семантичних зв'язків між дистантно розташованими елементами. Дистантний синтаксичний повтор охоплює весь текст, об'єднуючи великі ділянки його, виконує текстотвірну функцію, забезпечує зв'язок з провідною темою твору, а лексичний повтор макроконтексту сприяє виділенню окремої ізольованої частини тексту.

Особливу стилістичну фігуру становить кільцевий повтор – простий (повтор на початку і в кінці твору) або кільце-спіраль (повторюватися може те саме речення (словосполучення), два речення і навіть ціла строфа).

У казці одним з основних варіантів такого кільця є точний або варійований повтор того самого рядка. Завдяки синтаксичній гнучкості видозмінюється і

повтор як засіб експресивно-змістової акцентуації, що вводиться в діалогічний контекст з метою індивідуалізації персонажа.

Синтаксичний повтор у структурі казкового тексту взаємодіє з просодичними засобами мови, роль яких полягає у вираженні смислових, експресивно-емоційних, модальних характеристик речень (висловлень) та стилістичного варіювання.

Експресивність у казці завжди пов'язана з фоновим знанням оповідача, системою його ціннісних орієнтацій та актуалізації почуття-ставлення до зображуваного у певному аспекті – "збудженому" мотивом його актуалізації. Найяскравіше експресія виявляється у діалогічних єдностях.

Повтор синтаксем виконує функції, подібні до лексичного повтору-посилення, виділення ключових компонентів змісту, але насамперед синтаксичний повтор виконує роль зв'язності окремих частин речення і частин тексту. Суміжний, дистантний та особливо кільцевий повтор набирає смислової значущості як засіб семантичного зближення початку і кінця оповіді, передаючи її зовнішню лінійну форму у сприйнятті адресатом по вертикалі.

Композиційна роль повтору як засобу організації тексту української народної казки об'єднує цей жанр казки з іншими, у яких ця функція виражається більшою мірою як анафора, епіфора, багатосполучниковість тощо. У казці, крім композиційної ролі, повтор виконує також емоційно-експресивну роль підсилення й увиразнення, виділення певних компонентів або й усього висловлення в цілому, що споріднює казку з просторічним усно-розмовним мовленням. Повтор як граматичний засіб репрезентує також категорійну семантику темпоральності, інтенсивності, зумовлену семантикою дієслова, та модальні смисли, що виражаються частками, вигуками.

До казкової оповіді досить часто вводиться повтор однотипних розповідних конструкцій, який може бути безкінечний, коли вся казка побудована на майже дослівному багаторазовому переказі певної події:

Вилетіла сорока на дерево, сіла та й дивиться, а рак виліз із води та й лізе. От він лізе та й лізе, та й лізе, а сорока дивиться. От вона дивиться та й дивиться, та й дивиться, а рак лізе. От він лізе та й лізе, та й лізе, а сорока дивиться. От вона дивиться та й дивиться, та й дивиться, а рак лізе. От він лізе та й лізе... ("Летіла сорока").

В українській народній творчості велика кількість казок, у яких можуть повторюватися цілі фразеологізовані діалогічні єдності – текстова надкатегорія, де у кожній репліці висловлюється оцінка. Такі казки можна розповідати безкінечно. Вони бувають побудовані також за типом діалогів „питання-відповідь" та „питання-перепитування". Функціональна специфіка відповіді на запитання полягає в тому, що в ній актуалізується насамперед рематичний компонент, що передає найбільш важливі, необхідні, нові елементи смислу, залишаючи невираженими уже вербалізовані в запитанні компоненти. Неповна

репліка-відповідь реалізується в структурі речення з опущеним присудком або ще й іншим членом:

- *Ми з тобою йшли?*
- *Йшли!*
- *Кожух знайшли?*
- *Знайшли!*
- *А де ж він?*
- *Хто?*
- *Кожух.*
- *Який. Як який? Ми з тобою йшли?* і т.д. ("Ми з тобою йшли").

Досить поширеним в українській народній казці є повтор кількох речень, де в першому йде розповідь, звернена до адресата, який затим виступає в діалозі, у відповідь на почуте повторюються окремі фрагменти-репліки, пропущені через призму психічного стану героя. Наприклад:

- *Та **прийшла баба Параска** з того світу. Вчора заховали, а вона вночі **прийшла**, сіла в коморі, аж у засіці, ще й лопату в руки взяла, **порозкидала по коморі всю пшеницю**.*

- ***Всю пшеницю? Всю пшеницю? По коморі? Баба Параска?*** ("Два брати").

Стилістичну своєрідність казкового тексту становить повтор-звертання. Загальнофольклорні та уснорозмовні звертання не тільки містять певну суб'єктивну оцінку мовцем адресата мови, а й оцінно характеризують самого мовця.

Специфічною властивістю звертань є їх комунікативна поліфункціональність, що зумовлюється конкретною комунікативною ситуацією. У результаті акту звертання комунікативний намір мовця може викликати позитивну або негативну зворотну реакцію в репліці адресата. Звертання стимулює адресата до участі у мовленнєвій взаємодії, особливо за умови його повтору. Звертання-повтор реалізує особистісне ставлення мовця до адресата, що є конативною функцією. Найбільш типовий у казкових діалогах-репліках повтор звертань – імен людей та „імен" тварин, уведених із позитивним прагматичним потенціалом. Меншою мірою експлікується позиція незгоди, невдоволення з боку адресата.

Досить поширені в українській народній казці і стиліситичні фігури – фраземи, побудовані за моделлю дієслово та залежна від нього форма іменника в орудному відмінку (яка може вживатися як перед дієсловом, так і після нього). Така сполука слів функціонує як синтаксично неподільний компонент: *службу служити, валом валити, гоном гонити* та ін. Орудний тавтологічний зберігає в архаїзованій формі народнорозмовну манеру мовлення.

У дисертаційному дослідженні дається характеристика звукового повтору, що виражає емоції і переживання казкових героїв, наприклад, страху:

– ***Б-б-б-батюшко! Н-н-н-нечиста с-с-сила*** *знов приходила!* ("Два брати"); *А він іще як заревів по-звіриному, так ті* ***ррр-а-а-чки*** *розбіглися, хто куди попав...* ("Казка про Іллю Муромця і Солов'я-розбійника"). Неодноразово повторюючись, звук ***р*** у єдності з голосним ***а*** викликає асоціації з ричанням звіра, а звук ***с*** – із сичанням.

Звуковий повтор відіграє важливу роль у розкритті логічного, емоційного, вольового смислів висловлюваного і виступає як мовний засіб вираження цілеспрямованої експресії епічного героя. Він може реалізуватися як експресивний або апелятивний засіб. Експресивний характеризує самого мовця (самовираження "Я" – суб'єкта), апелятивний засіб викликає у слухача ("Ти" – адресата) ті або інші емоції. Звукова стилістика тексту визначає сприйняття мовлення відповідно до ритму й гармонії української казки, з властивою їй паузацією та загальним інтонаційним оформленням. На дослідженому матеріалі звукового повтору простежується певна закономірність його аранжування в зоні взаємодії з лексичним і синтаксичним повтором. Якщо мовленнєві відрізки вигукового характеру з експресивною функцією репрезентують емоції з різною інтонацією залежно від ситуації, в якій змальовується герой казки, то так звані нечленовані речення – вигуки й кваліфіковані як фразеологізовані речення відображають традиційні форми усної народної творчості. До казкового повтору належить і та особливість, що саме на ньому може обриватися фраза в потоці мовлення. Цей тип паузи специфічний: вона не просто слухова (не фізіологічна, або дихальна), а розумова, яка спрямовує адресата до осмислення почутого, до роздуму. На письмі така пауза позначається трьома крапками.

ВИСНОВКИ

Мова казки, як особливий функціональний різновид розповідного художнього стилю, досить виразно відбиває процес уніфікації традицій усного загальнонародного мовлення на шляху становлення літературної норми.

Зв'язність як функція семантичної категорії властива будь-якому тексту. Зокрема і в українській народній казці семантична зв'язність є базовою, основною. Реалізуючись усіма можливими засобами для створення системи внутрішньотекстових зв'язків, казковий текст виявляє певні домінанти, з-поміж яких важливу роль виконує і лексичний та синтаксичний повтор.

Аналіз конструкцій з лексичним повтором виявив його поліфункціональність. У тексті української народної казки лексичний повтор багатофункціональний і виконує функції: 1) організації структури – зв'язку частин тексту; 2) емоційно-експресивну; 3) стилістичну як структурно-смислова фігура (троп); 4) семантичну – підсилення, привертання уваги до чого-небудь або до кого-небудь, виділення характерних ознак, дій тощо; 5) граматичну – вираження інтенсивності дії, повторюваності, багатократності .

Композиційна роль лексичного повтору як засобу організації тексту української народної казки об'єднує цей жанр оповіді з іншими, у яких ця функція виражається більшою мірою як анафора, епіфора, багатосполучниковість тощо. У казці, крім композиційної ролі, повтор виконує також номінативно-експресивну роль підсилення й увиразнення, виділення певних компонентів або й усього висловлення в цілому, що властиво уснорозмовному мовленню.

Повтор лексем реалізує своє мовне значення і через словорчі засоби (суфіксальний, префіксальний повтор), значну роль відіграє також повтор інтер'єктивів, як самостійно виражених, так і в складі синтаксичного повтору.

Лексичний повтор в українських народних казках не може розглядатися як дублювання елементів текстової структури. Відношення між компонентами лексичного повтору виникають як результат взаємодії тотожних і видозмінених, постійних і змінних компонентів їх семантичної структури, актуалізованих контекстним оточенням. Ці відношення визначають особливості синонімічного, тотожного та антонімічного лексичного повтору.

Синтаксичний – це повторне вживання синтаксем, словосполучень, речень або їх частин і навіть надфразних єдностей.

У межах простого речення синтаксичний повтор функціонує переважно як контактний повтор предикатної або об'єктної синтаксем. У цьому випадку він посилює виділення рематичного компонента-висловлення. Способом нанизування синтаксичного повтору в цілісній текстовій єдності (ампліфікації) досягається безперервність казкової розповіді, і, навпаки, досить часто на фазі повтору синтаксеми або цілої фрази фіксується незавершеність думки, як засобу стилістичної фігури – замовчування. За допомогою концентрованого дистантного повтору (речення, його частин) виражається семантика безперервності, розподілу його за фазами, що є засобом текстової зв'язності. Якщо контактний повтор є компонентом структури нескладної синтаксичної одиниці (словоформа, член речення, словосполучення) і загалом забезпечує інформативне просування оповіді, виражаючи одночасно експресивні смисли, то дистантний повтор – компонент надфразної єдності – виступає як синтагматична фігура з функцією додаткового упорядкування тексту й виявляє своєрідний стилістичний потенціал відповідно до авторського осмислення зображуваних ситуацій.

Своєрідність дистантного повтору в організації тексту полягає в тому, що, накладаючись на складне переплетіння мовних форм, він об'єднує тематично окремі його відрізки, розташовані одні від одних на значній відстані, семантично пов'язуючи їх в один текстовий фрагмент. Такий синтаксичний повтор створює стилістичний ефект кільця-спіралі з провідним лейтмотивом.

Діалогічна сфера реципієнта, на відміну від суб'єктивної сфери мовця, відображає реакцію на висловлене. Відповідно інтер'єктивний повтор у діалозі

виконує насамперед функцію сигналізатора діалогічності, на яку нашаровується функція ситуативно зумовлених комунікем з різними емоційно-експресивними відтінками.

Конструкції з повтором маніфестують експресивний синтаксис у тісній взаємодії з іншими засобами, зокрема лексичного і звукового повтору.

Функціональний аналіз конструкцій із синтаксичним повтором виявив, що цей засіб виконує ряд структурно-інформаційних і семантико-стилістичних функцій у казковому тексті.

Попри замкнутість композиції казки, її сюжет може доповнюватися новими епізодами, окремі епізоди можуть вилучатися; можливе контамінування декількох сюжетів. Цьому жанрові властива міграція з казки в казку позасюжетних елементів, усталених штампів, лексичних, фразеологічних і синтаксичних одиниць. Функції синтаксичного повтору доповнює інтонація, оскільки вона виражає і структурну кількість висловлення (речення), і комунікативний тип казки, що поєднує ознаки розмовного стилю фольклору з книжним стилем художньої літератури.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИСВІТЛЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Жук Т.В. Лексичний повтор в українській народній казці //Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 2001. – С. 198 – 204.

2. Жук Т.В. Функції дієслівного повтору в українській народній казці //Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 2002. – С. 202 – 209.

3. Жук Т.В. Синтаксичний повтор в українській народній казці //Сіверянський літопис. – Чернігів, 2002. – № 3. – С. 59 – 62.

4. Жук Т.В. Стилістична роль лексичного повтору в українській народній казці //Наукові записки. – Серія „Філологічні науки". – Ніжин, 2002. – С. 33 – 36.

5. Жук Т.В. Синтаксична характеристика дієслівного повтору в екскурсі казки //Мова у слов'янському культурному просторі: Тези доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції. – Умань: Графіка, 2002. – С. 111 – 112.

6. Жук Т.В. Структурні види тотожного лексичного повтору //Історія української лінгвістики: Збірник наукових праць /Відп. ред. С.В.Зінченко. – Київ – Ніжин: НДПУ, 2001. – С. 190 – 193.

АНОТАЦІЯ

Жук Т.В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2005.

Дисертація присвячена дослідженню лексичного та синтаксичного повтору як стилістичного засобу в українських народних казках. Зроблена спроба дослідити специфіку повтору в розповідному фольклорному жанрі крізь призму культурологічних особливостей української казки. Повтор характеризується як мовне явище всебічно: як одиниця лексична, фразеологічна, синтаксична, що виконує текстотвірну, граматичну і стилістичну функції.

Ключові слова: казковий текст, лексичний повтор, синтаксичний повтор, контактний – дистантний повтор, кільцевий повтор, функції повтору.

АННОТАЦИЯ

Жук Т.В. Лексический и синтаксический повтор в украинском народном творчестве (на материале украинских народных сказок).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2005.

Диссертация посвящена изучению лексического и синтаксического повтора как стилистического приема в украинских народных сказках. Сделана попытка исследовать специфику повтора в повествовательном фольклорном жанре сквозь призму культурологических особенностей украинской сказки. Повтор характеризуется как языковое явление всесторонне: как единица лексическая, фразеологическая, синтаксическая, выполняющая текстообразующую, грамматическую и стилистическую функции.

В настоящем исследовании повтор трактуется широко, поскольку формальная и тематическая целостность текста обеспечивается повтором не только одних и тех же лексических единиц, но и путем синонимических замен и употребления местоименных повторов – „конденсаторов" мысли. Характер выразительности повторов определяется их структурой и местом, занимаемым повторяющейся единицей в речи. В сказочном тексте лексические повторы способствуют продвижению мысли вперед, акцентируют внимание на основном, усиливают экспрессию высказывания, вносят новые характеристики и признаки.

Среди стилистических приемов экспрессивного синтаксиса повтору отводится особое место; все виды повторов, выделенные традиционной

классификацией, прослеживаются на материале украинской народной сказки, отмечается ряд особенностей, характерных для данного жанра фольклора (синонимические, антонимические, элиптические, звуковые и др.).

В сказочном тексте повтор частей речи многофункционален: повтор существительного повышает выразительность высказывания, является специальным приемом воздействия на слушателя (читателя); повторы местоимений в большинстве случав выполняют эмфатическую функцию; повторы глаголов являются одним из важных средств актуализации эмоционально-экспрессивных значений проявления видо-временных характеристик глагола; наличие отрицания в значительном количестве глагольных повторов создает особый стилистический эффект, накал выступления; повторы наречий обладают особым эмоционально-экспрессивным значением.

Синтаксический повтор подчинен целям и задачам данного вида речевой деятельности, его прагматической направленности. Лексико-синтаксические повторы обладают структурно-функциональными свойствами и передают усилительно-выделительную экспрессию.

Функциональный анализ предложений с синтаксическим повтором выявил ряд его структурно-информационных и семантико-стилистических функций.

Ключевые слова: текст сказки, лексический повтор, синтаксический повтор, контактный-дистантный повтор, кольцевой повтор, функции повтора.

ANNOTATION

T. Zhuk. Lexical an syntactic reiteration in Ukrainian folk art (on the material of Ukrainian folk tales).

Dissertation for Candidate of Philological Science degree in speciality 10.02.01 – Ukrainian language. National Pedagogical university of M.P. Dragomanov, Kiev, 2005.

The dissertation pertains to the investigation of lexical and syntactic reiteration as a stylistic devise in Ukrainian folk tails. An attempt has been made to investigate the specificity of reiteration in the genre of folk retelling through the prizm of cultural peculiarities of Ukrainian tale. Reiteration is characterized as linguistic phenomena in detail: as a lexical syntactic and phraseological unit which serves grammatical stylistic and textual functions.

Key words: tale text, lexical reiteration, syntactic reiteration, close and remote reiteration, circle reiteration, functions of reiteration.

Підписано до друку 22.04.05 р. Формат 60x84/16 Папір офсетний
Гарнітура Times Ум.друк.арк. 1,1 Тираж 110
Замовлення № 64

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул.Кропив'янського, 2, к. 217.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №2137 від 29.03.05 р.

8(04631) 2-22-37
E-mail: vidavn@ndpu.net

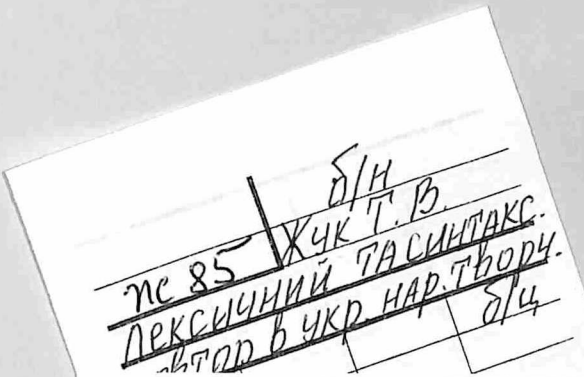

Поверніть книгу не пізніше зазначеного терміну